YUKARI FIRAT BÖLGESİ 2004 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI

*Ertuğrul DANIK**

Başkanlığım altında, ekip üyelerinden Ahmet Görmüş, İsmail Aytaç ve Mustafa Balaban'ın katılımıyla, 19-30 Temmuz tarihleri arasında Elazığ Merkez İlçe ve Sivrice İlçesi dahilinde, kentsel gelişim alanı tehdidi altında ve bu alanların çevresindeki; Kuzova, Altınova ve Uluova bölgelerinde 2003 yılı çalışmalarına bağlı olarak yapılan 2004 yılı çalışmaları, 14 köy ile bu köylere bağlı 3 mahalle/mezra olmak üzere toplam 16 yerleşim alanı ile Harput kent merkezinde yürütülmüştür[1]. Yapılan çalışmalarda, çoğunluğu yeni tespit edilip belgelenmiş olarak 6 höyük, 4 düz yerleşim alanı, 2 tepe üstü yerleşim alanı, 2 yamaç yerleşimi, 2 nekropol alanı, 2 kaya mezarı, 2 karakol yapısı, 1 tümülüs, 1 kale, 1 kilise, ve 4 çeşme olmak üzere toplam 27 adet taşınmaz kültür varlığının tespit ve belgelemesi yapılmıştır (Harita).

1. MALATACIK HÖYÜK

Merkez İlçe, Badempınarı (Malatacık) Köyü'nün 100 m. doğusunda, kısmen doğal bir yamaç üzerinde oluşmuş olan höyük, yaklaşık olarak 150 m. çapında ve 35 m. yüksekliğinde olup höyük tepesinde 35 m. çapında düz bir alan yer alır (Çizim: 1).

Halk arasında "Kale Tepe" olarak anılan höyük yüzeyinde tahribat izine rastlanmadığı gibi, sıkışık toprak yüzeyi nedeniyle seramik buluntuya az rastlanmaktadır. Batı yön dışındaki alanlarda az yoğunlukla görülen seramikler; Eski Tunç, II. binyıl ve Ortaçağ'a ait olup Kuzova bölgesinin en önemli höyüklerinden biridir ve kazı çalışması yapılması durumunda farklı kültür tabakalarının da yakalanacağı düşünülmektedir.

2. LOTOĞLU HÖYÜK

Merkez İlçe, Gökçe (Lotoğlu) Köyü'nün 600 m. batısında, Malatya-Diyarbakır demiryolu hattının güneyindeki düzlük bir alanda yer alan höyük, 60 m. çapında, çeşitli yönlerde 8-12 m. yüksekliğinde olup güney yönden girilen yaklaşık 8 m. genişliğindeki bir dozer açması ile tahrip edilmiştir. Höyüğün doğu yönünden geçen köy yolu ise, bu yönde kısmî tahribat yaratmıştır.

Kayıtlarda "Gökçe Höyük" olarak anılmaktaysa da[2], halk arasında yörede yaygın olarak höyüklere verilen isim olarak "Gılliktepe" ya da "Killiktepe" olarak da anılmaktadır.

Höyükteki ağır tahribatın ortaya çıkardığı seramik buluntular arasında Kalkolitik,

* Ertuğrul DANIK Müze Müdürü, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzeleri Müdürlüğü, 06030 Ulus-Ankara/TÜRKİYE tugruldanik@yahoo.com

1 Çalışmaya verdikleri desteklerinden dolayı Elazığ Valisi Sayın Osman Aydın'a, Elazığ İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Tahsin Öztürk'e, araç temini nedeni ile Elazığ İl Sağlık Müdürlüğü'ne, araç sürücümüz Bedri Akyol'a, 2004 yılı sponsorluk desteği nedeni ile Ekim İnşaat ve sahibi Ahmet Yeşil ile seramik değerlendirmelerini yapan Doç. Dr. Tuba Ökse'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

2 Bahar 1989: 503.

yerel Eski Tunç, güney kökenli Eski Tunç ve Helenistik dönemlere ait bol sayıda örneklere rastlanmaktadır. Bulunan seramikler arasında görülen Gelincik tipi Malatya boyalıları ile, benzer örneklerine Pulur'da (Sakyol) ve Korucutepe'de rastlanılan seyyar ocak/sunak ayağı, ilginç ve önemli buluntular arasında sayılabilir.

Malatya yönünden gelip Harput yönüne uğramadan, Diyarbakır yönüne giden yol üzerinde olduğunu düşündüğümüz höyük, bu bağlamda dönemin ticarî yolu üzerinde de yer almış olmalıdır.

3. PINCIRİK HÖYÜK I

Merkez İlçe, Sakabaşı (Pıncırik) Köyü'nün 1 km. güneydoğusunda, ovalık alan içinde, dere yatağının kuzeyinde yer alan höyük, 120 m. çapında ve çeşitli yönlerde değişken olarak 10-20 m. arasında yüksekliğe sahiptir (Çizim: 2). Güney yönde yayvanlaşan höyüğün üstünde, bu yönde tarımsal faaliyetle birlikte, batı ve kuzey yönlerde yoğun bağ ekimi görülmektedir.

Kayıtlara ve yayınlara daha önce "Pıncırik Höyük" ya da "Sakabaşı Höyük" olarak girip İlk Tunç Çağı merkezleri arasında sayılan[3] höyüğün, yüzey ve çevresinden toplanan seramikler; Karaz tipi Erken Tunç, güney kökenli saklı astarlı Erken Tunç, yatay oluk bezemeli Erken Demir ve Helenistik/Roma dönemlerine aittir.

Altınova-Malatya arasında, Kömürhan olarak bilinen Tomisa Kalesi'nden önceki son yerleşim yeri olması açısından ve bu yönde gelişen ticarî yol üzerinde, Diyarbakır ve Harput yol güzergâhları ayrımında bulunması açısından oldukça önemli bir yerleşim alanı olarak değerlendirilmektedir.

4. PINCIRİK HÖYÜK II

Merkez İlçe, Sakabaşı (Pıncırik) Köyü'ne bağlı Cami mezrasının 500 m. güneyindeki sırtlar üzerinde yer alan höyük, kuzey ve batı yönde dere yatağı ile sınırlanmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda 45x25 m. ölçülerindeki höyüğün yüksekliği, üzerinde bulunduğu yamaçtan itibaren güneyde 3 m. iken, kuzeyde 10 m. ye kadar çıkabilmektedir (Çizim: 3).

Höyük yüzeyinden toplanan seramikler Kalkolitik, Erken Tunç III (Malatya boyalısı), Helenistik, Roma/Bizans ve Ortaçağ'a aittir. Bu bağlamda, Pıncırik I No.lu Höyük'ün öncül yerleşimi olarak değerlendirilmektedir.

5. HOH HÖYÜK

Sivrice İlçesi, Dedeyolu (Y. Hoh) Köyü'nün 2 km. kuzeydoğusunda, Altınova'nın günümüzde Uluova olarak anılan bölümünün güney sınırlarında, Uluova mezrası ve aynı isimli tren istasyonunun yaklaşık olarak 250 m. kadar doğusunda bulunan höyük, kuzey-güney doğrultusunda 230x140 m. ölçülerinde ve 30 m. yüksekliğindedir (Çizim: 4). Doğu yönde yer alan dere yatağı, süreç içinde bu yönde höyüğün yaklaşık olarak 40 m.lik bir bölümünü tahrip etmiş görünmektedir. Bu nedenledir ki, bu yönde höyük dik bir kesit vermekte ve yine bu yönde kültür tabakaları izleri ile birlikte, bol sayıda seramik malzeme açığa çıkmaktadır.

Höyüğü ilk defa 1901 yılında Hoh (Hokh) adıyla tanımlayan E. Huntington olup bu yıllarda bile doğu yöndeki dere tahribatından söz edilmektedir[4]. Huntington'un devamında höyükten söz edenler arasında İ. Kılıç Kökten (Uluova adı ile)[5], İshak Sunguroğlu[6] ve C. A Burney'dir (Uluova olarak)[7]. Höyükteki Erken Bronz Çağı seramiklerinden ve bunun tiplemelerinden söz eden Burney'den sonra, Nurettin Ardıçoğlu Hoh Kö-

3 Bahar 1989: 504.
4 Huntington 1901: 182, 183.
5 Kökten 1953: 204.
6 Sunguroğlu 1958: 51.
7 Burney 1958: 196

yü'nde bir höyük bulunduğunu belirtir[8]. Bilim dünyasında ilerleyen yıllarda ilgi gören höyük, çeşitli değerlendirmelere konu olur. Bu kapsamda P. Meriggi[9], H. F. Russel[10] ve A. Sagona'dan[11] sonra, son olarak TAY projesi içinde, "Uluova" adıyla İlk Tunç merkezi olarak anılır[12].

Gerek doğu yöndeki aşınma ve gerekse höyük üstündeki kaçak kazı çukurları nedeniyle görülen bol sayıdaki seramik buluntular arasında Kalkolitik, Mezopotamya kökenli Geç Kalkolitik karazı, kıvrık çizgi bezemeli yerel Kalkolitik, yerel bağlantılı güney Kalkolitik, III. binyıl Geç Kalkolitik, güney kökenli saklı astarlı Erken Tunç, Erken Tunç karazı, Erken Tunç II, III (Ninive bezeksizi) ve Ortaçağ seramikleri görülür. Tüm seramik veriler höyüğün önemini ortaya koyarken; dere yatağının oluşturduğu kesitteki tabakalaşmadan ve kesitte görülen seramiklerin bulunduğu kotlardan, Erken Tunç Cağı'nda uzun süreli bir yaşamın sürdürüldüğü, Arslantepe'de olduğu gibi güney kökenli halkların kurduğu höyükte, karaz insanlarının da geldiği ve birlikte yaşandığı düşünülmektedir.

Gerek Harput ve Altınova gibi kuzeyden, gerek Bingöl gibi daha doğudan ve gerekse Malatya gibi batı yönden gelen dönem yollarının birleştiği ve bu noktadan itibaren Mastar ile Maden Dağları'nın aşılarak Diyarbakır'a ulaştığı yol güzergâhı üzerinde olması nedeni ile bölgenin en önemli höyüklerindendir. Yapılacak kazı çalışması ile birlikte, bölge tarihine ilişkin önemli veriler verecek bir höyük olarak değerlendirilmektedir.

6. MAVALUŞAĞI HÖYÜĞÜ

Merkez İlçe, Karaçavuş (Şanik) Köyü'ne bağlı Sorkunpınarı (Mavaluşağı) mezrasının 1 km. güneybatısında, Sorkunpınarı adlı mevkide yer alan doğu-batı doğrultusundaki höyük, 130x30 m.lik bir alanda kurulu iken; tarımsal amaçlı olarak dozer yardımı ile düzleştirilmiş, höyük toprağı batı hariç her yönden höyüğü saran dere yatağı içine doğru atılmıştır. Dere yatağı içine dil gibi uzanan alanın mevcut yüksekliği ise, 15 m. ye kadar çıkabilmektedir.

Yamaçlarında yapı taşları da görülebilen höyüğün çevresinden toplanan seramik örnekleri; Kalkolitik, Eski Tunç, Demir Çağı ve Geç Roma Dönemine aittir.

7. HIRBUL DÜZ YERLEŞİMİ

Merkez İlçe, Serince (Şüşnaz) Köyü'nün 1.5 km. güneydoğusunda, Alayaprak (Kurbankapan) mezrasının 1 km. kuzeyinde, düz bir arazi üzerinde yer almakta olup doğu-batı yönünde yaklaşık olarak 200x150 m.lik bir alanı kaplamaktadır (Çizim: 5). Doğu yönde derin olmayan bir dere yatağı ile sınırlanan yerleşimin doğu ve kuzey yönünde görülen taş yığınları ve kısmen görülen temel izleri, yerleşim çevresinin surlarla çevrili olabileceğini; kuzey yöndeki temellerin dışında kalan taş döşeli yol izinin ise, Harput-Hacıseli arasında sözü edilen yol güzergâhının[13] bir bölümü olabileceğini düşündürür. Alan içindeki taş temellerin ve yoğunluğunun doğu yönde olması, bu yönde yoğunluklu yerleşim ve kamusal alan olabileceğini düşündürmektedir.

Halk arasında "Hırbul Şehri" ya da "Haraba" olarak anılan alandan toplanan sınırlı sayıdaki seramik buluntular; Helenistik, Roma ve Ortaçağ'a ait olup yerleşimde yer alan yapı malzemesi taşların, çevre köylerdeki ev yapımları için çekildiği varsayılmaktadır.

---

8 Ardıçoğlu 1964: 5.

9 Meriggi 1967: 288.

10 Russel 1980: 46, 137.

11 Sagona 1984: 280.

12 Harmankaya-Erdoğu 2002.

13 Yol önerisi konusunda bkz. Sevin 1987: 286; 1988: 10.

8. ÇAKILHAN DÜZ YERLEŞİMİ

Merkez İlçe, Sarıbük (Kürdemlik) Köyü'nün 200 m. doğusunda, yolun kuzeyindeki tarlalar içinde, doğu-batı doğrultusunda 200x50 m.lik alanda yer almakta olup tarımsal çalışmalar nedeniyle tahrip olmuştur. Zayıf seramik buluntular, Roma/Bizans olarak değerlendirilmiştir.

9. HOŞİRİK DÜZ YERLEŞİMİ

Merkez İlçe, Korucu (Genefik) Köyü'nün 2.5 km. güneybatısında, Mastar Dağı'nın yamacındaki tarlalar içinde yer alan yerleşim, tatlı bir eğimle kurulduğu yerde, kuzey-güney doğrultusunda 200x150 m.lik bir alanı kaplar.

Genelde zayıf Roma/Bizans kaba seramik buluntularına rastlanılmakla birlikte, aynı döneme ait tuğla ve kiremit parçalarına da rastlanmaktadır.

10. ŞANİK DÜZ YERLEŞMESİ

Merkez İlçe, Karaçavuş (Şanik) Köyü'nün doğu alt sınırındaki bahçeler içinde açılmış tarımsal alanlarda yer alan yerleşim, kuzey-güney doğrultusunda 100x40 m. ölçülerinde olup yerleşimdeki olası temel taşları bahçe sınırlarına toplanmıştır. Bu nedenle yerleşimin sınırları, verilen ölçülerin dışında da olabilir. Yoğunluğu amorf durumdaki kaba seramik buluntular, Roma Dönemine tarihlendirilmektedir.

11. HARABETEPE YAMAÇ YERLEŞİMİ

Merkez İlçe, Yazıpınar (Sanduk) Köyü'nün 1 km. batısında, Tepe/Siyabek Ziyareti'nin kuzeyindeki hafif eğimli alanda kurulu olan yerleşim, kuzeybatı-güneydoğu yönünde yaklaşık olarak 250x100 m. ölçülerindedir. Kuzeye gidildikçe yoğunlaşan yapısal kalıntılar içinde, harçlı temel izlerinin yanı sıra, az yoğunlukta görülen seramik örnekleri de Ortaçağ ve olasılıkla Bizans Dönemine aittir.

12. KİLTO YAMAÇ YERLEŞİMİ

Merkez İlçe, Sarıbük (Kürdemlik) Köyü'nün 2.5 km. kuzeydoğusunda, Keban Baraj Gölü alanına bakan bir sırtın üstündeki yamaçlarda yer alan yerleşim yeri, kuzey-güney doğrultusunda 75x50 m.lik bir alanı kaplamakta olup (Çizim: 6), sınırlı sayıdaki seramik buluntular Helenistik/Roma ve Bizans Döneminin iri kum katkılı ucuz kap parçalarına aittir.

13. SELVİ BABA TEPE ÜSTÜ YERLEŞİMİ

Merkez İlçe, Karaçavuş (Şanik) Köyü'nün 1.5 km. batısındaki tepelerin üstünde, bugünkü Selvi Baba Ziyareti'nin olduğu alanda bulunan yerleşim, 70 m. çapındaki ve 15 m. yüksekliğindeki doğal bir tepenin, kuzey ve batı eteklerinde teraslama şeklinde olup (Çizim: 7), çeşitli tiplemelerde Kalkolitik Çağ seramiklerine rastlanılmıştır.

14. GILLİKTEPE TEPE ÜSTÜ YERLEŞİMİ

Merkez İlçe, Gökçe (Lotoğlu) Köyü'nün 600 m. batısında, Malatya-Diyarbakır demiryolu hattının hemen kuzeyindeki doğal bir tepe üstünde yer alır. 100 m. çapındaki ve 25 m. yüksekliğindeki doğal tepe üstünde, 35 m. çapında ve 8 m. yüksekliğindeki bir alanda yamaçlara oturan yerleşimin üstünde, yoğun kaçak kazı izleri görülmektedir. Gerek kaçak kazı çukurlarındaki harçlı temel izleri ve gerekse az yoğunlukta rastlanan seramikler ise, Ortaçağ'a aittir.

15. NAMEBAŞI KARAKOLU

Merkez İlçe, Erbildi (Hacıseli) Köyü'nün 2.5 km. batısında, Namebaşı isimli mevkide bulunan, derin dere yatağının kuzeyindeki doğal kayalık yükselti üzerinde yer alır. Doğu-batı doğrultusunda 10x8 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı yapının, yer yer temel düzeyinde olan duvarlarının kalınlığı, çeşitli yönlerde 85, 130 ve 150 cm. arasında değişmekte olup (Çizim: 8), girişi olasılıkla daha geniş tutulan ve giriş kesiti veren doğu yönde olmalıdır.

Güneybatı köşesinde 2 m.ye kadar yükselen kiklopik duvarlarla birlikte, yapı içi ve çevresinde bulunabilen sınırlı sayıdaki Erken Demir Çağı seramikleri, yapının bu dönem içinde yapılmış olabileceğini göstermektedir.

Hacıseli-Harput arasındaki yol güzergâhını ve yapı çevresinde bol miktarda görülen taşların çıkarıldığı taş ocağını koruduğunu varsaydığımız yapı, işlevleri henüz net olarak çözülemeyen ve literatürde "dirhe" ya da "dev evi" olarak geçen yapılarla ilişkilendirilebilinir ki, bölgedeki benzer yapılar Keban bölgesinde Koyunuşağı, Gökbelen ve Örenkaya'da tespit edilmiştir[14].

16. SELVİ BABA KARAKOLU

Merkez İlçe, Karaçavuş (Şanik) Köyü'nün 1.5. km. batısındaki tepelerin üstünde, bugünkü Selvi Baba Ziyareti'nin olduğu alanda kuruludur. Doğu-batı doğrultusunda 8.5x8 m. ölçülerindeki yapının, büyük bir bölümü, geç dönemlerde yerel halk tarafından, çevreden toplanan biçimsiz taşlarla yükseltilmeye çalışılmışsa da, yapının temelinde görülen orijinal duvarlar, yaklaşık kare planlı bir Demir Çağı karakol yapısının varlığını göstermektedir (Çizim: 9). Girişi güney yönde bulunan yapının yoğun olarak ziyaret amaçlı kullanılması ve halk tarafından temizlenmesi nedeniyle, içinde ve çevresinde seramik buluntuya rastlanmamaktadır. Aynı tepenin kuzey ve batı eteklerindeki Kalkolitik Çağ yerleşmesi yapı ile ilişkili olarak düşünülmemekte olup benzer örnekleri Keban bölgesinde saptanmıştır. Belgelenen bu yapılar, "dev evi" ya da "dirhe" olarak tanımlanan ve işlevi kesin olarak netleşemeyen[15] Koyunuşağı, Gökbelen ve Örenkaya[16] olarak gösterilebilinir.

17. YIĞMATEPE NEKROPOL ALANI

Merkez İlçe, Sultanuşağı Köyü'nün 300 m. güneyindeki bahçe alanları içinde kalan, kuzeydoğu-güneybatı yönünde 100x70 m. ölçülerindeki alan içinde yer alır. Alan içinde ve dışında görülebilen kimi temel izlerinin niteliği belirlenememişse de; yüzeyden toplanan seramikler, Helenistik/Roma Dönemi lâhit parçaları olarak değerlendirilmiştir.

18. GENEFİK NEKROPOL ALANI

Merkez İlçe, Korucu (Genefik) Köyü'nün 2.5 km. kuzeybatısında, Mastar Dağı yamaçlarına yakın bir alanda, Hoşirik düz yerleşmesinin 300 m. kadar doğusunda bulunan nekropol alanı, yerel halk tarafından "hamam" olarak anılan 30 m. çapındaki bir alan ile, bu alanın doğusundaki dere yatağının hemen yanında bulunan doğal bir tepenin kuzey ve batı yamaçlarında 80x40 m.lik alanda kuruludur (Çizim: 10). Yüzeyden toplanabilen sınırlı sayıdaki seramik örnekleri, Roma Dönemi lâhit parçaları olarak değerlendirilmiştir. Hamam olarak anılan yerde görülen ve benzerlerine Hoşirik düz yerleşiminde de rastlanan kiremit ve tuğla parçaları ise, bu alanda temelleri görülen yapı

---

14 Adı geçen yapılar hakkında bilgi için bkz. Sevin 1989: 455, 456; Köroğlu 1996: 32-34.

15 Daha çok maden yatakları ve maden üretim merkezleri, madencilik atölyeleri, su kaynakları ve barajları koruyan, kale ve yayla kentlerine öncülük eden, ticareti denetim altında tutan, gedik ve geçitler ile, yayla ve otlakları savunmaya yarayan sistemin ön karakolları olarak kabul edilirler (Bkz. Belli 1984: 34, 35; 2000: 384, 385)

16 Adı geçen yapılar hakkında bilgi için bkz. Sevin 1989: 455, 456; Köroğlu 1996: 32-34.

ile ilişkili olmalıdır. Gerek benzer malzeme, gerek dönemsel uyum ve gerekse mesafe yakınlığı ile birlikte, bu alan Hoşirik adı verdiğimiz yerleşimin nekropolü olarak düşünülmektedir.

Nekropol alanı içinde dere yatağının batısında yer alan ana kayaya oyulmuş ve işlik olabileceğini düşündüğümüz oyuntunun, ağız genişliği ve iç genişliği 2.15 cm. çapında iken, derinliği 2.07 cm.dir. Dip merkeze yakın bir alanda 30 cm. çapında ve 15 cm. derinliğinde ayrı bir çukur oluşturulmuştur. Yörede yaygın bağcılığın bulunması, dönemi içinde bu çukurun üzüm işliği olarak değerlendirildiğini düşündürmektedir.

19. HACISELİ KAYA MEZARI

Merkez İlçe, Erbildi (Hacıseli) Köyü'nün 20 m. güneybatısındaki kayalık alana açılmış olan kaya mezarının girişi, kuzeydoğuya açılmış olup doğu-batı doğrultusundaki 130x112 cm.lik giriş alanının devamında, aynı yönde 227x140 cm.lik düz tavanlı mezar odası ve devamında kenarlarda daralan 150x75 cm. ölçülerindeki sekisi bulunur.

İlk defa Nurettin Ardıçoğlu tarafından anılan[17] kaya mezarı, devamında Veli Sevin[18], Kemalettin Köroğlu[19] ve Nevzat Çevik[20] tarafından incelenmiştir.

20. KÜRDEMLİK KAYA MEZARI

Merkez İlçe, Sarıbük (Kürdemlik) Köyü'nün 600 m. doğusunda, yol kenarındaki konglomera bir kayalık çıkıntıya açılmış olan kaya mezarının girişi batıya doğru açılmış olup halk arasında "Aşağı Mağara" olarak da anılmaktadır. Kapıdan doğruca girilen ve direkt olarak zeminle ilişkili, doğu-batı doğrultusunda yaklaşık olarak 290x205 cm. ölçülerindeki mezar odasının tavanı düzdür.

Mezar odasından ilk defa söz eden Veli Sevin, aynı köyde içine girilemeyen ikinci bir kaya mezarının varlığını bildirirken[21]; Nurettin Ardıçoğlu üçüncü bir mezar yapısından söz eder[22]. Sevin'in sözünü ettiği mezar odasının yeri tespit edilemese de, Balkayası denilen kayalık alanda Ardıçoğlu'nun sözünü ettiği mezar yapısına, malzeme desteği olmaksızın çıkılması mümkün görünmemektedir. Kaldı ki, bu bölümde görülen açıklıkların kaya mezarı olup olmadığı da belli değildir. Belgelemesini yaptığımız ilk mezar yapısıyla ilgili son değerlendirmeyi ise, Kemalettin Köroğlu[23] yapmıştır.

21. ÇAKILTEPE TÜMÜLÜSÜ

Merkez İlçe, Değirmenönü (Zerteriç) Köyü'nün 1 km. güneyinde, Şitarkale'nin 1 km. batısında, Mastar Dağı'nın kuzey yamaçlarında yer alan, 60 m. çapında, 20 m. yüksekliğindeki tümülüs (!), 80x40x30 ile 35x20x15 cm. ölçüleri arasında değişen kırma taşlarla oluşturulmuştur (Çizim: 11).

Yerel halk arasında "Çakıltepe" olarak isimlendirilen tümülüsün kuzey yönünde taş alımlarına ait çalışmalar görülmekte olup niteliği konusunda jeofizik araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgede benzer ya da farklı nitelikte tümülüse bugüne kadar rastlanılmamış olması, kırma ya da işlenmiş taşlarla oluşturulan en önemli benzer örnek olarak Nemrut Dağı Tümülüsü'nün bulunması, tümülüs örneğimizi daha da önemli kılmakta olup detaylı çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

---

17 Ardıçoğlu 1964: 8.
18 Sevin 1987: 287.
19 Köroğlu 1996: 45-47.
20 Çevik 2000: 127.
21 Sevin 1988: 11.
22 Ardıçoğlu 1964: 8.
23 Köroğlu 1996: 47.

22. GÖRGÜŞAN KALESİ

Merkez İlçe, Kepektaş (Görgüşan) Köyü'nün 2 km. kuzeydoğusunda, Karaçavuş (Şanik) Köyü'nün 1 km. güneybatısında, her iki köy arasındaki yolun güneyindeki derin dere yatağının kuzey yamaçlarında yer alan ve yerel halk arasında "Kaletepe" olarak isimlendirilen doğal tepe üstünde kurulu olup kuzeybatı-güneydoğu yönünde 25x15 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahiptir (Çizim: 12).

Kuzey yönde köşede temel düzeyinde görülebilen 80 cm. kalınlığındaki sur duvarı izleri, diğer yönlerdeki sur duvarlarında kesintili olarak çok az bir oranda sezilebilmektedir. Bu yönlerdeki sur duvarlarına ait moloz taş yığınları dışında, kale içinde kimi yapıların bulunduğunu gösteren temel izleri ile, bu yapılara ait moloz taş döküntüleri de görülebilmektedir. Ancak, sur duvarlarında olduğu gibi, bu yapılar da net bir plan yansıtmazlar.

Giriş yönü olasılıkla kuzeybatı yönde bulunan surlardan sağlanan kalenin, düzgün ve kaba yonu taşlardan yapılmış olması gereken malzemesi, bölgenin diğer kalelerinde de öngörüldüğü gibi, çevre köylerdeki evlerin yapımı için çekilmiş olmalıdır.

Kale içi ve çevresinden toplanan sınırlı sayıdaki kaba işçilikli ve niteliksiz seramikler, Geç Roma ve Ortaçağ'a aittir. Bu durumda kalenin Geç Roma Döneminde kullanıldığını, devamında Ortaçağ'da kısmen kullanılarak terk edildiğini ya da Geç Roma yerleşimi üzerinde, Ortaçağ'da bir kale yapısının oluşturulduğunu düşünmek gerekir.

23. SURP MİKAİL KİLİSESİ

Merkez İlçe, Değirmenönü (Zerteriç) Köyü'nün 2.5 km. güneydoğusunda, Mastar Dağı'nın güney yamaçlarındaki vadi yatağında kurulu bulunan Surp Mikail Manastırı'nın içinde yer alır. Doğu-batı doğrultusunda 40x33 m. ölçülerindeki manastırın kuzey duvar ekseninde olan kilise yapısı, yaklaşık olarak doğu-batı doğrultusunda 8x7 m. ölçülerindedir (Çizim: 13, 14).

Kareye yakın dikdörtgen planlı kilisenin doğu yönünde, içte yarım daire, dışta düz olan üçlü apsis düzenlemesi görülürken, apsis dışında kalan bölümleri büyük oranda tahrip olduğundan örtü sistemi bilinmemektedir. Ancak yerel özellikler dikkate alındığında, ikişer destekle üç nefe ayrılmış olan yapının, tonozlarla örtüldüğü varsayılmaktadır. Mevcut duvarlarda pencere izi ile birlikte girişe ait bir açıklık görülmese de, batı yön dışında kalan yönlerdeki duvarlarda kapı açıklığının bulunmaması, giriş kapısının batı yön duvarının taş molozlar ile örtülü ekseninde olabileceği düşünülmektedir (Çizim: 14). Büyük oranda sağlam kalan apsisler, yarım kubbelerle örtülü iken, apsis doğu duvarı arasında yarım kubbeler ile dış duvar arasında kalan kuzey-güney doğrultulu boşluk, kilisenin olası ikinci katına ya da çatısına ulaşma amaçlı yapılmış olmalıdır. Ancak, geçişin ikinci kat çıkışı görülse de, devamında alt kat ile olan ilişkisini gösteren veri bulunamamıştır.

Hiçbir süsleme izinin bulunmadığı yapıda, malzeme olarak yoğunlukla düzgün kesme taş görülse de, yer yer kaba yonu taş ve dolgu amaçlı moloz taş da kullanılmıştır. Genellikle dışta düzgün kesme taş, içte kaba yonu taş arası moloz taş tekniği ile inşa edilen yapının iç duvarlarının sıva ile kapalı olduğu düşünülmekteyse de, günümüze ulaşan duvarlarda sıva izine rastlanmamıştır.

Kilise kadar olmasa da, kimi dış cephe duvarları kısmen izlenen manastırın ve aynı şekilde manastır topluluğu içinde yer alan diğer yapılara ait izler, sık ağaçlıklar ve tahribat nedeni ile değerlendirilememiştir. Kilise yapısının mevcut özellikleri ile birlikte tarihlendirme çalışmaları devam ettirilmektedir.

24-27 ÇEŞMELER

Harput kent merkezinde, Ulu Cami'nin batısındaki mezarlık alanının bitiminde yer alan ve üst örtüsü kısmen yenilenen Ulu Cami Çeşmesi olarak da anılan "Bey Pınarı"; Sara Hatun Camii'nin bahçesinde yer alan "Sara Hatun Çeşmesi" ile birlikte, Elazığ kent merkezinin Malatya çıkış yolu üzerinde, Sürsürü Mahallesi'nde yer alan "Han

Pınarı" ve Merkez Yenikonak Köyü içinde yer alan "Mesti Çeşmesi"nin belgeleme çalışmaları yapılmış olup anılan tüm çeşmeler yöredeki benzer örnekleri ile birlikte XIX. yüzyıl sonu-XX. yüzyıl başı olarak, Osmanlı'nın son dönemlerine tarihlendirilmiştir.

SONUÇ

2003 yılında çalışması büyük oranda tamamlanan Altınova, Kuzova ve Uluova'nın, taranmamış alanlarının taranması ve bu ovaları sınırlayan dağların yamaçlarında yer alan yerleşimlerin tespit edilerek belgelenmesi amacıyla yapılan çalışmalarda; Altınova'nın Palu'ya doğru olan alanında, Mastar Dağı'nın kuzey yamaçlarında ve kısmen Kuzova'nın Keban'a doğru olan alanlarında kimi eksiklikler kalsa da, 2004 yılı çalışmalarından sonra bölgenin genel değerlendirmesine baktığımızda, çok sayıda bilinmeyen yerleşim yerinin tespit edilerek belgelendiği görülmektedir.

Gerek 2003 ve gerekse 2004 yılı çalışmaları göstermektedir ki, Elazığ'ın bu bereketli topraklarında güney kökenli insanların Anti Toroslar'ı aşarak bölgeye geldiği ve yeni yerleşmeler kurduğu, Hoh Höyük örneğinde olduğu gibi Transkafkasya kökenli insanlarla birlikte yaşadıkları görülmektedir. Mezopotamya kökenli ürünlerin yanında, Malatya boyalıları ve İç Anadolu ilişkili malzemelerin varlığı, ticaretin ilk çekirdek verilerini sunarken; Kalkolitik Çağ'da olduğu varsayılan küresel bir ısınmanın, bu dönem insanlarını daha serin olan yüksek rakımlara çıkardığına ya da mevsimlik konaklama yeri için yüksek rakımların tercihine ilişkin önerinin[24], bölge genelinde de yaşandığı görülmektedir ki, 2004 yılı çalışmalarında, dağlık bölgelerde Kalkolitik Çağ verilerine ulaşılmıştır. Bu örneklerden Selvi Baba yerleşmesi, bölgenin Kalkolitik Çağ verileri veren en yüksek kotlu alanı olup tepe üstünde kurulan bu yerleşim, soğuk ve rüzgâra en açık alan olan kuzey ve kısmen batı yönde teraslama şeklindedir.

Harput'un kuzeyinde ve batı yönündeki dağlık alanlarda yapılan çalışmalarda ise, Hacıseli (Erbildi) yakınlarında sözü edilen Roma Dönemi yoluna ulaşılamamışsa da, bu yolla ilişkili olabilecek Hırbul düz yerleşimi ve hemen yanındaki yol güzergâhı ve Erken Demir Çağı'na tarihlediğimiz Namebaşı isimli karakol yapısı, önemli buluntu alanlarındandır. Sözü edilen bu alanlarda tespiti yapılan ve daha çok Roma ya da Ortaçağ'a ait zayıf yerleşimler, bölgenin bu dönemdeki yerleşim hareketliliğini ortaya koyacak verilerdir.

Yine Selvi Baba yerleşiminde tespiti yapılan karakol yapısı, Namebaşı Karakolu ile birlikte, bu tiplemeye girebilecek ancak işlevleri henüz netleşmemiş ve Keban yöresinde tespiti yapılan Koyunuşağı, Gökbelen ve Örenkaya'da sözü edilen "dev evi" ya da "dirhe" adlı yapılarla birlikte değerlendirilmektedir. Bu yapılardan Selvi Baba'da yer alan yapının günümüzde Selvi Baba adıyla kutsal alan olarak ziyaret amaçlı kullanılması, 2003 yılında uğranılan ancak çalışması ileriki yıllara bırakılan, Harput'un kuzeyinde yer alan "Gavurtaşı" isimli alanda çalışma yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bu alanda yerel halk tarafından "Mor Ahron" adıyla bilinen kilise yerinde, gayrimüslimlerce çeşitli liturjik uygulamaların yapılması, anılan doğal kayalık alan zirvesindeki yaklaşık 5x5 m.lik kare yapı izi veren yığıntının içinde ele geçirilen Erken Demir Çağı'na ait iki adet seramik parçası, bu yapının da adı geçen diğer yapılarla aynı işlevde olması gerektiğini düşündürür. Kaldı ki, bu yapının bulunduğu alan hem kuzey yönde Namebaşı'nın da bulunduğu ve Pertek'e doğru olan platoya hâkimdir, hem de Harput'un bulunduğu alana hâkimdir.

Tüm bu verilerin yanında Yığmatepe ve Genefik'te tespiti yapılan Helenistik/Roma Dönemi nekropol alanları ile, Çakıltepe (Zerteriç) isimli tümülüs, 2003 yılında tespiti yapılan Hoğu Nekropolü'nden sonra, bölgenin ölü kültü ile ilgili yeni bulgulardır. Özellikle Zerteriç Tümülüsü, gerek bölgede ilk örnek olması ve gerekse Nemrut'tan sonra kırma taş ile yapılmış yeni bir örnek olması nedeni ile, üzerinde durulması ve jeofizik araştırma yapılması gerekli bir alandır ki, yapılacak tespit ile birlikte, bölgedeki kaçak kazıların yoğunluğu nedeni ile acil bir kurtarma kazısı önerilir.

---

24 Bkz. Ökse 1999: 304-307; 2003: 171-173.

Ardıçoğlu 1964 Nurettin Ardıçoğlu, *Harput Tarihi,* İstanbul.

Bahar 1989 Hasan Bahar, "Elazığ-Bingöl ve Tunceli İllerinde Prehistorik Araştırmalar, 1987", *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, s. 501-527.

Belli 1984 Oktay Belli, "Nairi-Hubuskia Ülkesi Araştırmaları", *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, s. 31-39.

Belli 2000 Oktay Belli, "Van Gölü'nün Güneyinde 'Dev Evleri'nin Araştırılması", T*ürkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi* (Ed. O. Belli), Ankara, s. 379-385.

Burney 1958 C. A. Burney, "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age", *Anatolian Studies* VIII, London, s. 157-209.

Harmankaya-Erdoğu 2002 Savaş Harmankaya-Burçin Erdoğu, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 4b İlk Tunç*, İstanbul.

Huntington 1901 E. Huntington, "Weitere Berichte über Forchungen in Armenien und Commagene", *Zeitschrift für Ethnologie* 33, 1901, s. 178-209.

Kökten 1953 İ. Kılıç Kökten, "1952 Yılında Yaptığım Tarih Öncesi Araştırmaları Hakkında", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* XI/2, 3, 4, Ankara, s. 177-208.

Meriggi 1967 P. Meriggi, "Sesto Viaggio Anatolica", *Oriens Antiques* 6, Roma, s. 269-303.

Ökse 1999 A. Tuba Ökse, "Yukarı Kızılırmak Havzası Tunç Çağları ve Demirçağ Yerleşim Tarihi/ Siedlunggeschichte des Oberen Halys-Gebietes in der Bronzezeit und in der Eisenzeit", *Belleten* LXII/234, Ankara, s. 299-390.

Ökse 2003 A. Tuba Ökse, "Kalkolitik Çağda Sivas Bölgesi", *Ufuk Esin'e Armağan Köyden Kente Yakındoğu'da İlk Yerleşimler*, C.1, Ed. M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Başgelen, İstanbul, s. 171-197.

Russel 1958 H.F. Russel, *Pre-Classical Pottery of Eastern Anatolia*, Oxford

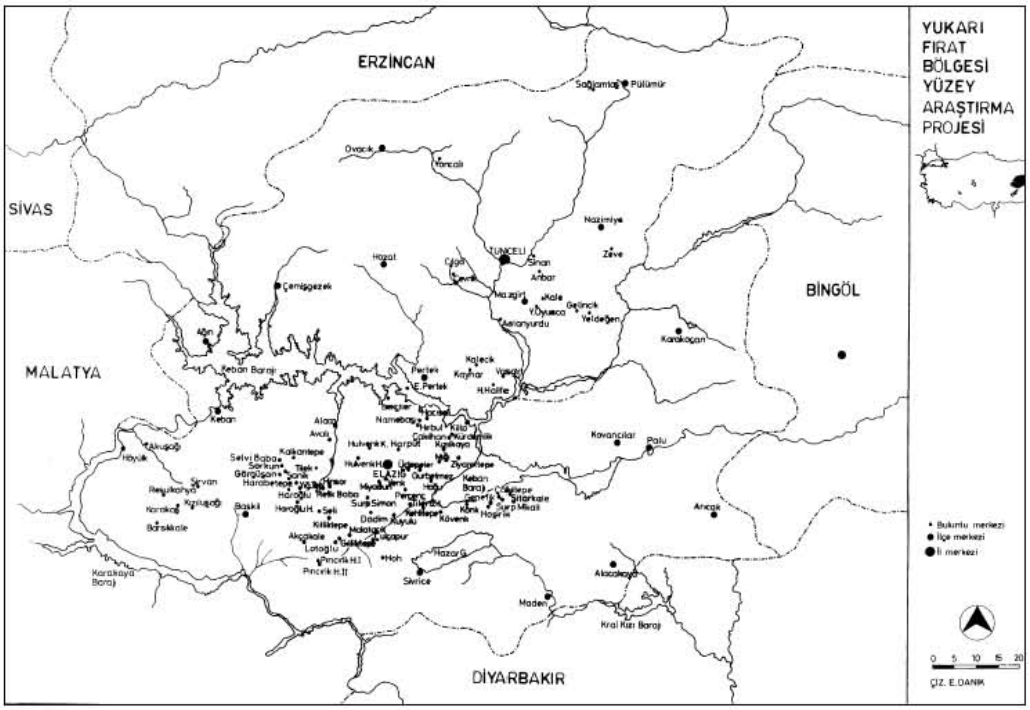
Sunguroğlu 1958 İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, Cilt 1, İstanbul.

Sagona 1984 A. Sagona, *The Cavcasion Region in the Early Bronze Age*, Oxford

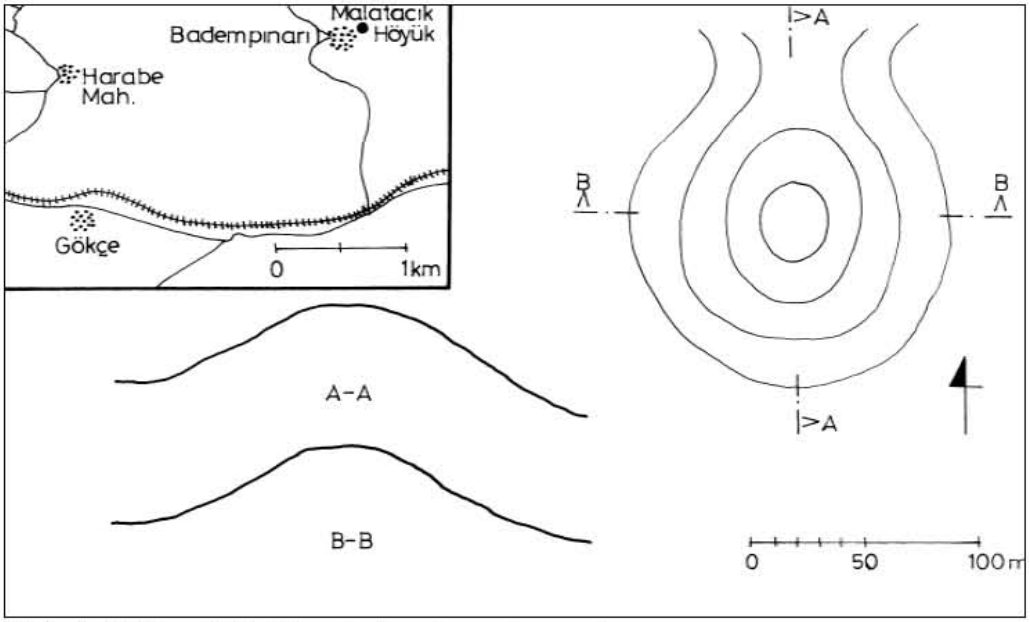
Sevin 1987 Veli Sevin, "Malatya-Elazığ-Bingöl İlleri Yüzey Araştırması, 1985", *IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* Ankara, s. 279-300

Sevin 1988 Veli Sevin, "Elazığ-Bingöl İlleri Yüzey Araştırması, 1986", *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* Ankara, s. 1-44.

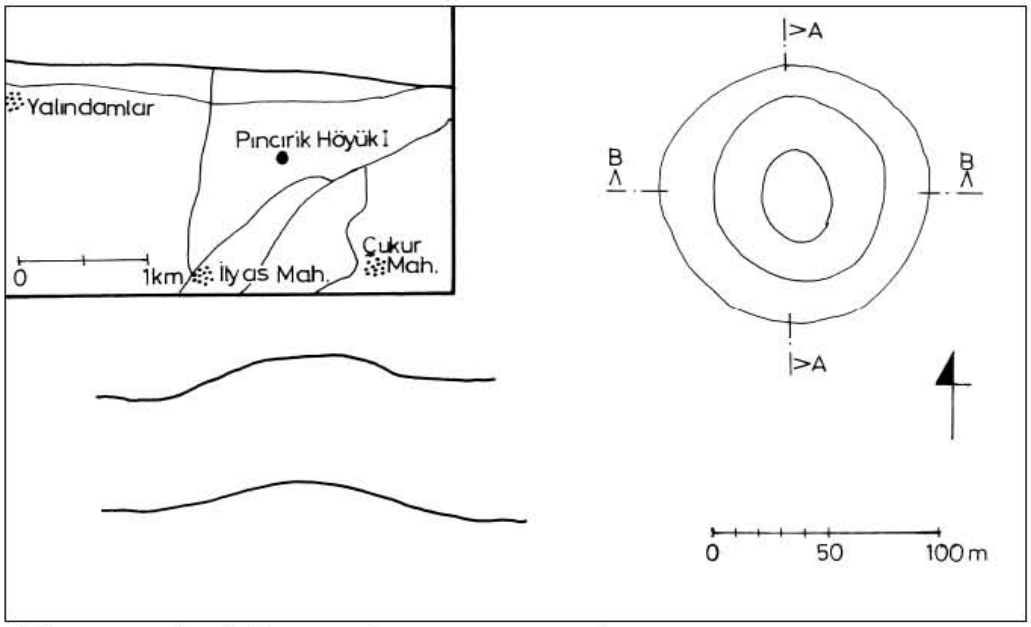
Sevin 1989 Veli Sevin, "Elazığ-Bingöl Yüzey Araştırması, 1987", *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, s. 451-500.

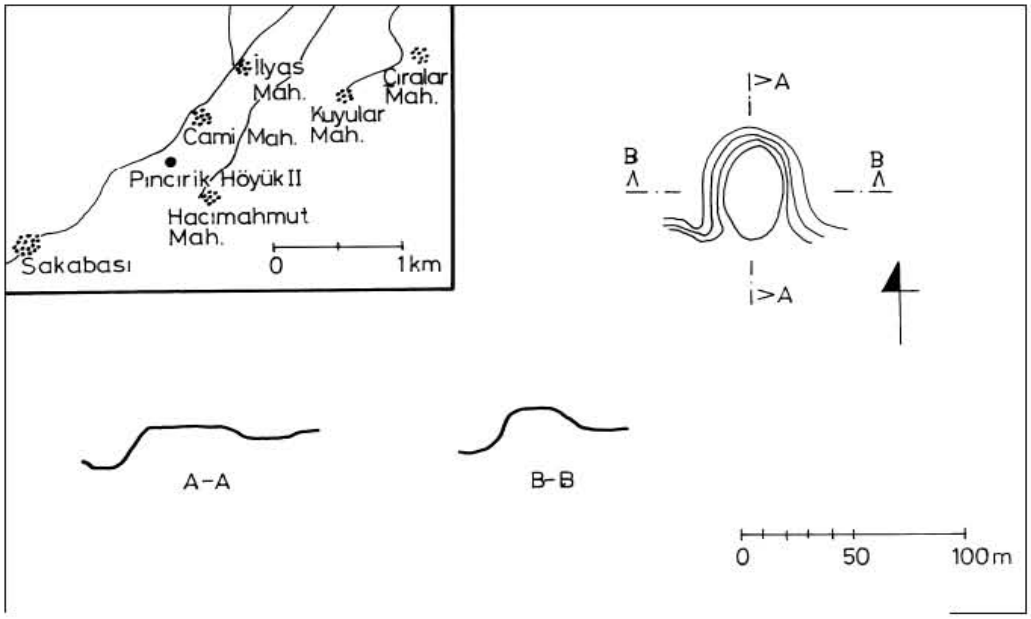
Harita: Yukarı Fırat Bölgesi 2004 yılı itibarıyla buluntu merkezleri

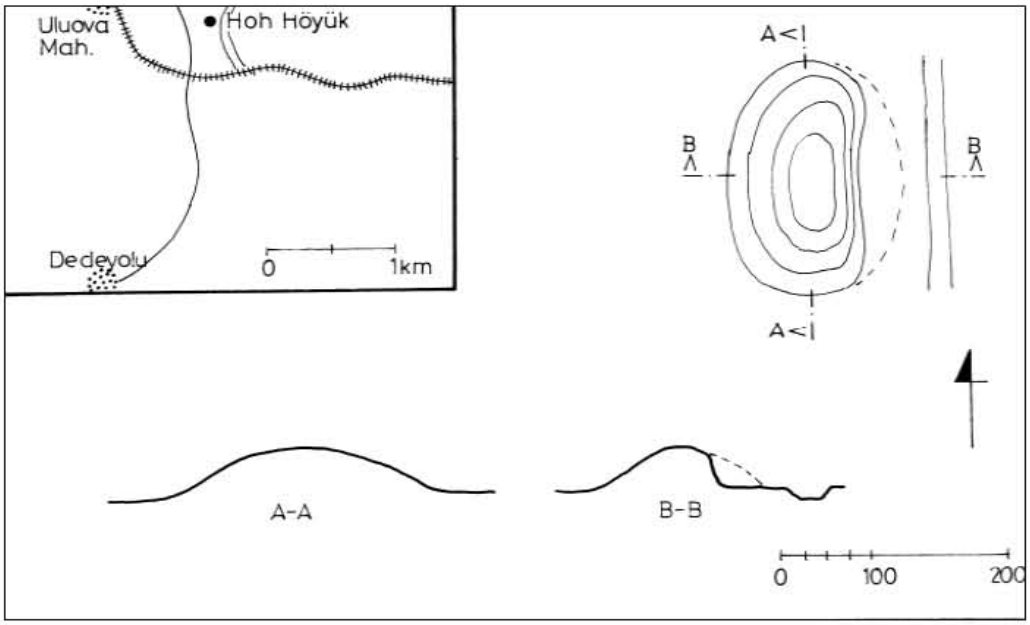
Çizim 1: Malatacık Höyük, yerleşim planı ve topografyası

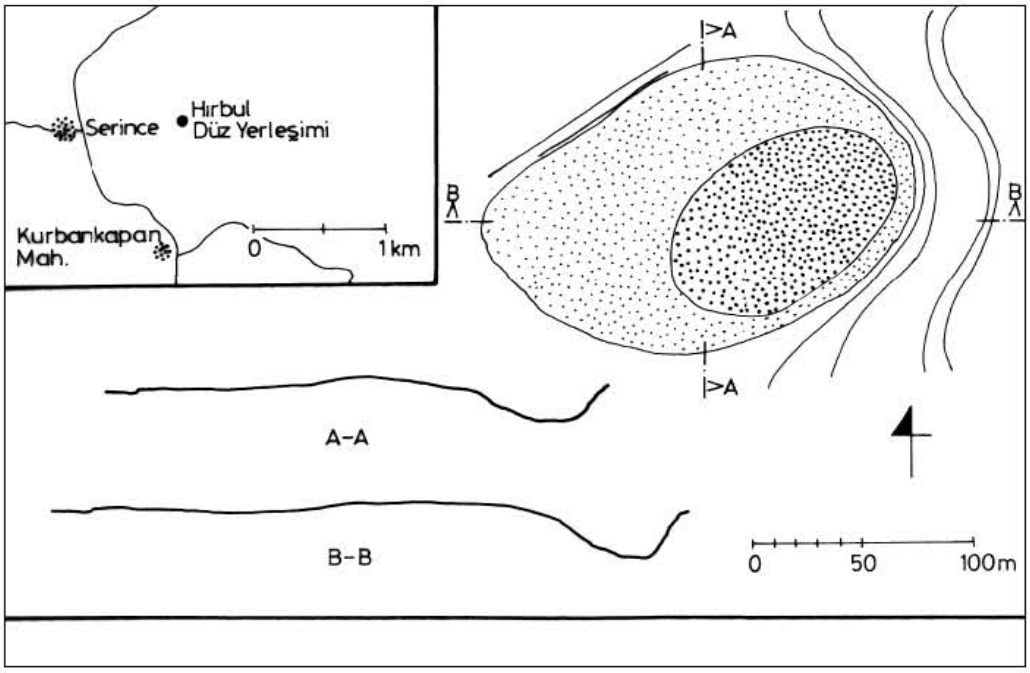
Çizim 2: Pıncırik Höyük I, yerleşim planı ve topografyası

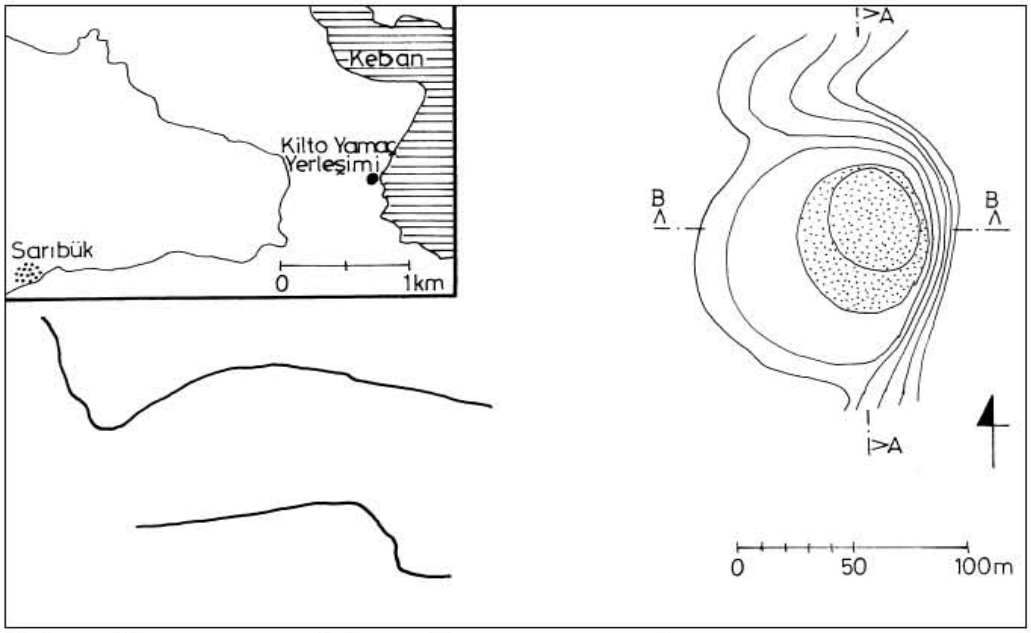
Çizim 3: Pıncırik Höyük II, yerleşim planı ve topografyası

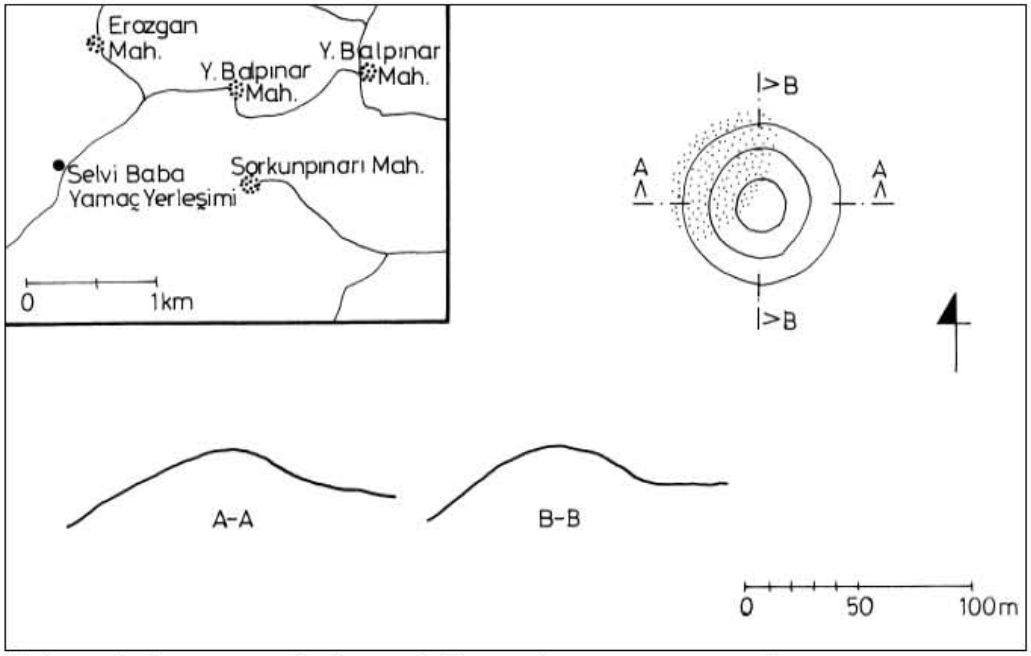
Çizim 4: Hoh Höyük, yerleşim planı ve topografyası

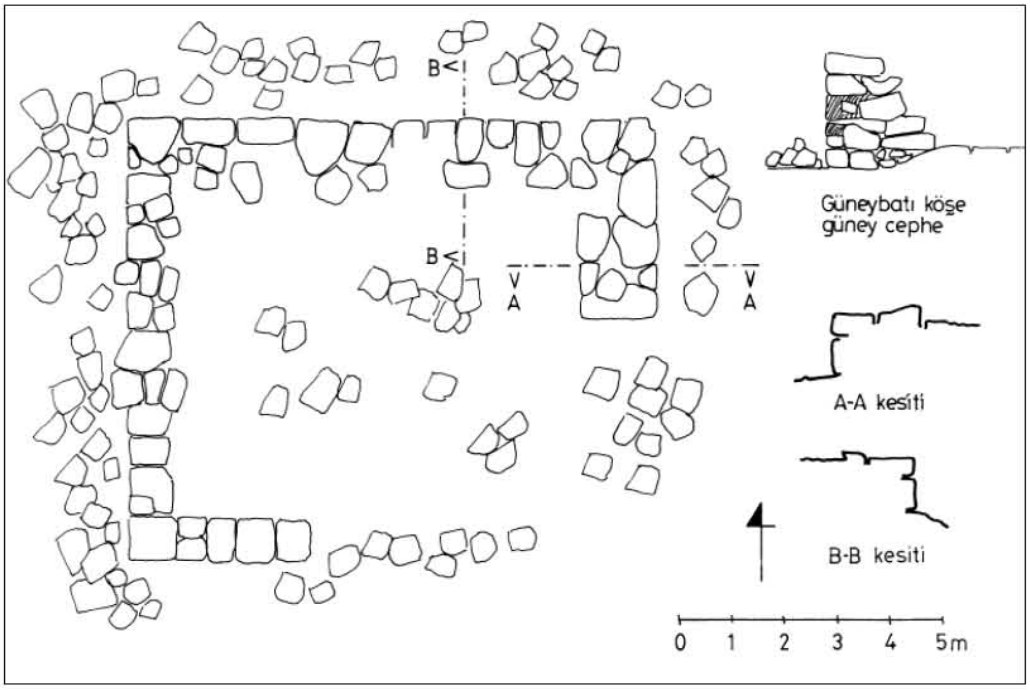
Çizim 5: Hırbul düz yerleşimi, yerleşim planı ve topografyası

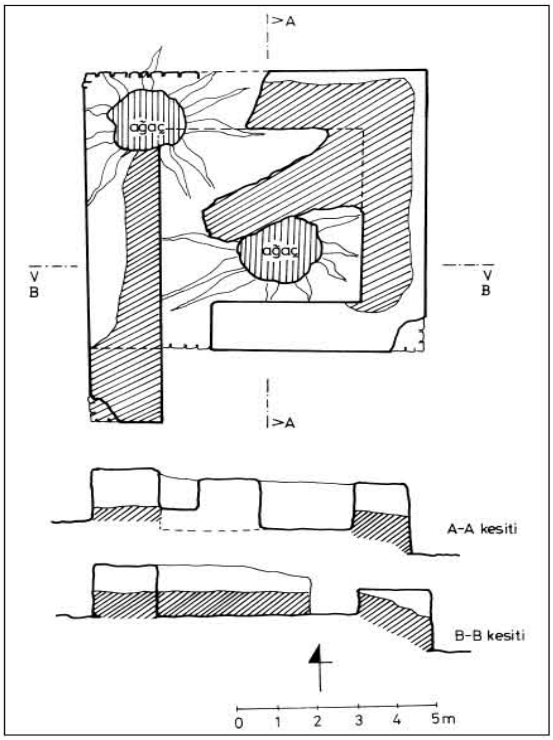
Çizim 6: Kilto yamaç yerleşimi, yerleşim planı ve topografyası

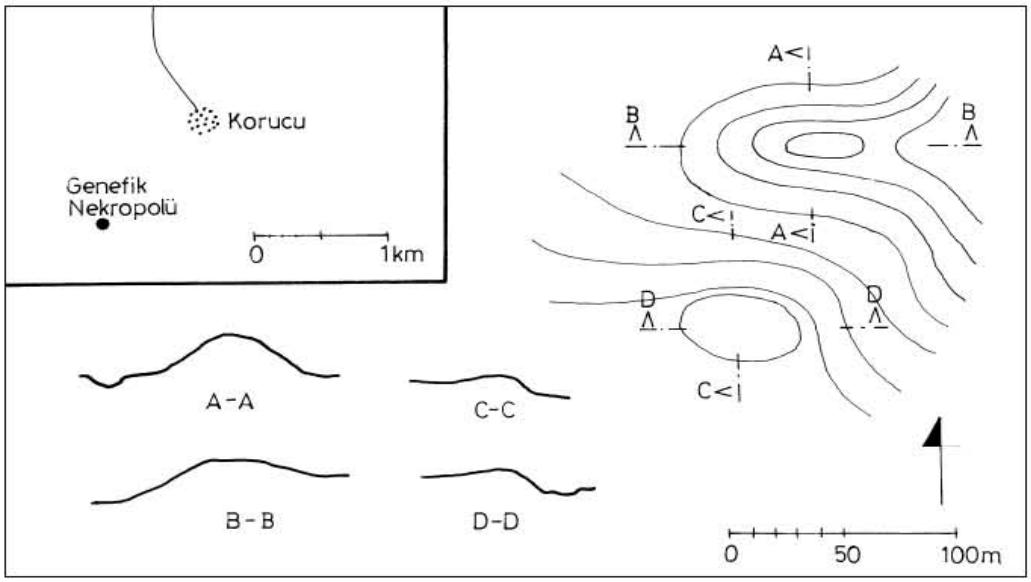
Çizim 7: Selvi Baba tepe üstü yerleşimi, yerleşim planı ve topografyası

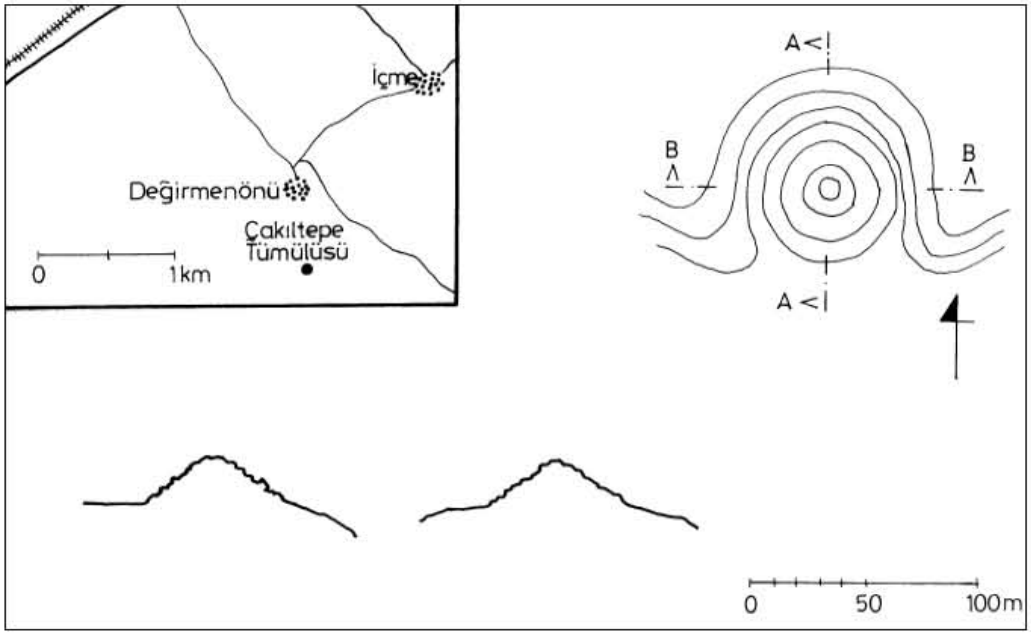
Çizim 8: Namebaşı Karakolu, rölöve planı ve kesitler

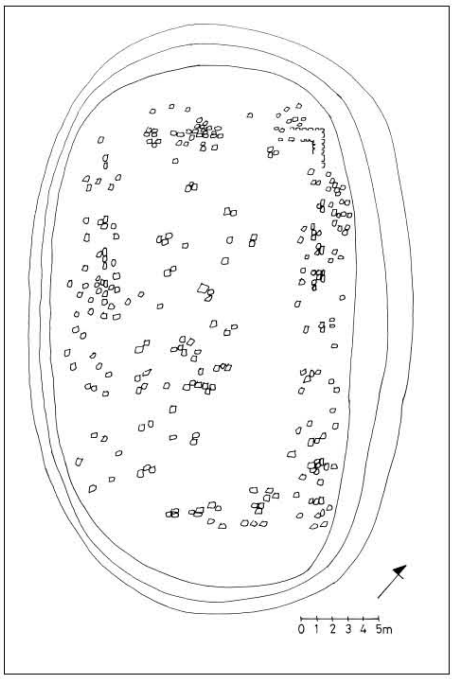
Çizim 9: Selvi Baba Karakolu, rölöve planı ve kesitler

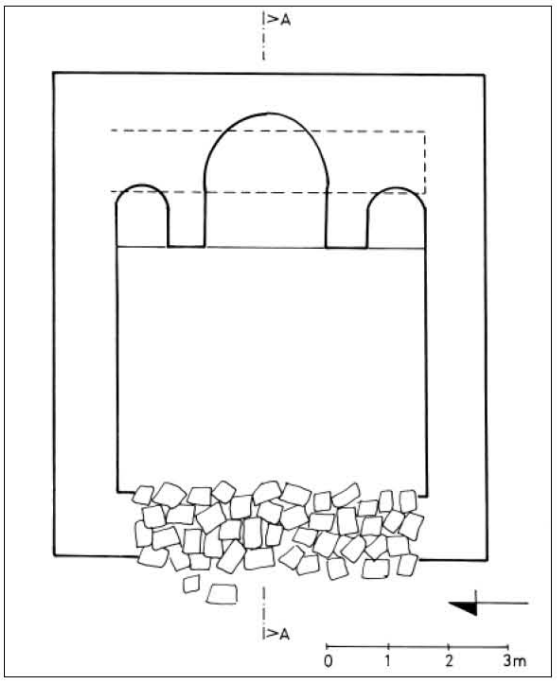
Çizim 10: Genefik nekropol alanı, yerleşim planı ve topografyası

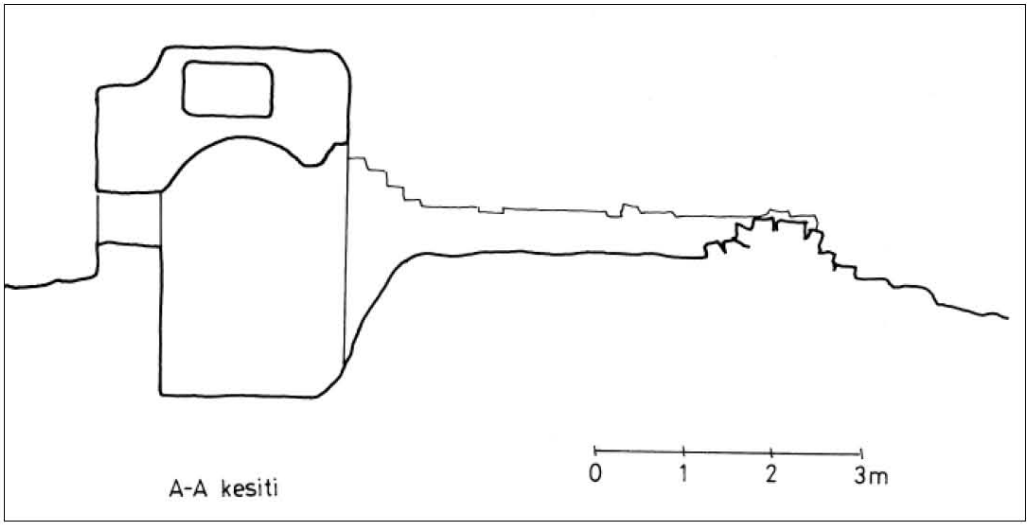
Çizim 11: Çakıltepe (Zerteriç) Tümülüsü yerleşim planı ve topografyası

Çizim 12: Görgüşan Kalesi rölöve planı

Çizim 13: Surp Mikhail Kilisesi rölöve planı

Çizim 14: Surp Mikhail Kilisesi A-A kesiti